

Лендъел М.О. (Ужгород)

ІНСТИТУЦІЙНЕ ВІДРОДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІКАХ:

СПІЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. З'ясовано стан місцевого управління у Чехословаччині напередодні революції 1989 року, а також його вплив на обрану модель децентралізації у Чеській та Словацькій Республіках. Визначено, що спільними характеристиками системи місцевого самоврядування в обох державах було конституційне та законодавче закріплення принципу організаційної та фінансової автономії цього інституту від інших форм публічної влади, малий розмір територіальних громад. Стверджено, що Словаччина пройшла більш складний процес інституалізації самоврядування, що пояснюється відхиленням її розвитку від моделі класичної демократії.

Ключові слова: Чеська Республіка, Словацька Республіка, місцеве самоврядування, місцева територіальна громада, децентралізація.

Важливою особливістю соціально-політичних перетворень у регіоні Центральної і Східної Європи (далі – ЦСЄ), що розпочалися наприкінці 1980-х років була одночасність змін на різних рівнях суспільства – від національного до локального, 0150 тому у науковий обіг було запроваджено концепт місцевих трансформацій. Можна зробити висновок, що «повернення місцевого самоврядування у політику» належало до основних радикальних зсувів, які відбулися у регіоні [5]. Оскільки самоврядування є політико-правовим інститутом, тому в країнах, де його функці-

онування було перерване в часі або такої практики не існувало, необхідним було проходження етапу закріплення у праві засад демократичного управління, після якого можна було переходити до усталення цієї практики, відповідних культурних орієнтацій, тобто до місцевої демократії, що має усі притаманні цьому режиму структурні складові. Виникає питання, чи в обраних моделях «відродження» місцевого самоврядування у регіоні переважали спільні характеристики, а чи національні відмінності, і які чинники зумовлювали ці гомогенні та гетерогенні характеристики? Вважаємо, що дослідження даного аспекту системних соціально-політичних трансформацій доповнить палітру основних «точок» соціально-політичних перетворень у країнах ЦСЄ, а також сприятиме розумінню передумов сучасного стану розвитку суспільств регіону, і це варто зробити, використовуючи випадки Чеської і Словацької Республік, які до 1993 року поділяли досвід перебування в єдиній державності.

Вітчизняні дослідники поки-що не приділяли прискіпливої уваги проблемі глибинного змісту децентралізаційних реформ у постсоціалістичних країнах, а також передумов та наслідків формування певної системи місцевого самоврядування. Упродовж останніх двох десятиліть трансформаційні процеси в Чехословаччині, а з 1993 року – у суверенних Чеській та Словацьких Республіках (ЧР і СР) – були об'єктом аналізу лише декількох дослідників: В. Лемака, А. Ключковича, О. Яцунської, а також оприлюднених розвідок авторки даної публікації. Однак, у цих дослідженнях не є здійсненим розгляд факторів, які вплинули на зміст системи місцевого самоврядування, реалізованими спроби порівняти процес та результати децентралізації.

Метою даної статті є визначати об'єднуючі та роз'єднуючі передумови та змістовні характеристики інституту місцевого самоврядування у Чеській та Словацькій Республіках, який був створений («відроджений») у постсоціалістичний період.

У соціалістичний період місцеве управління на території Чехословаччини, подібно до інших країн регіону ЦСЄ, здійсню-

валося посередництвом народних комітетів, які були представницькими органами влади громад, однак, водночас, найнижчою ланкою ієрархічної структури державного управління, підпорядковуючись органам влади повітів, а ті, відповідно, регіонів. Таким чином, самоврядна сутність громад була повністю знівельована вже системою відносин з іншими органами публічної влади, не кажучи вже про діючий принцип визначення кандидатів у депутати місцевих рад, визначальну роль структур комуністичних партій у прийнятті місцевих управлінських рішень.

На відміну від Угорщини і, зокрема, Польщі, у політичних колах не відбувалися дискусії про спосіб соціальної організації суспільства, нові підходи до управління території країни. Таким чином, має рацію Я. Цівін називаючи тогочасний чехословацький режим «замерзлим» або «геріатричним» посттоталітаризмом, маючи на увазі, що в країні до осені 1989 року не тільки не відбувалося, але й не планувалося зміни у способах розпорядження владою [4].

Водночас, хронологія подій демонструє, що правове оформлення місцевого самоврядування у тоді ще єдиній Чехословацькій Федеративній Республіці розпочалося всього на декілька місяців пізніше аніж у Польщі. Вже 18 липня 1990 року Федеральними народними зборами було схвалено Конституційний закон 294/1990. Відповідно до нової редакції глави «Місьцеве самоврядування», було ліквідовано систему народних комітетів як місцевих органів влади і, таким чином, здійснено перший крок щодо децентралізації публічної влади та її одночасній лімітації. Територіальна громада (чес. обес) визначалася як самоврядна спільнота громадян, що наділялася правом юридичної особи, володіла майном, встановлювала місцеві податки і збори. Передбачалося, що питання місцевого самоврядування вирішуються громадянами самостійно через збори та референдум, або ж через представницький орган [9].

Така неочікувана і непередбачена, на відміну від Польщі, безкомпромісність у демократизації місцевого рівня публічної

влади пояснюється радикальною зміною політичних еліт, яка розпочалася саме у чеській частині єдиної державності у 1989-1990 роках, тобто під час і відразу після «оксамитової революції», і їх бажанням слідувати західним ліберальним взірцям побудови політичної системи суспільства. Необхідно вказати, що оскільки реформа місцевого самоврядування у ЧР готувалася упродовж декількох місяців, на відміну від Польщі та Угорщини, де цей процес тривав декілька років, деякі її положення виявилися половинчастими, зокрема щодо «недорегування» регіонального рівня управління. Реформаторами – опозиційними політиками, інтелігенцією – було використано досвід управління чеськими землями у складі Першої Чехословацької Республіки (1918-1938 роки), де громади володіли автономією від держави і мали розроблену схему внутрішнього управління. Зауважимо, що спроби запровадити інститут місцевого самоврядування на чеських землях були здійснені ще під час революції 1848 року, і були частково враховані у Конституції Австрійської імперії, а з 1867 року – у Конституції Австро-Угорщини. Ще раз підтверджує слушність аргументів прибічників теорії «стежки залежності» та обставина, що ЧР вважається єдиною країною ЦСЄ, яка мала тривалий та успішний досвід демократичного розвитку у міжвоєнний період як ядро єдиної чехословацької державності, тому під час і після Оксамитової революції її громадяни та еліти сприймали демократію як єдину альтернативу розвитку, були готовими до проведення реформ [1, с.138].

Окрім того, має рацію Н. Марадик, вказавши, що взірець західної демократії легко сприймався чехам, для яких були неприйнятними релігійність та ультранаціоналізм сусідніх народів (поляків, словаків, угорців), і цей режим можна було безболісно вкоренити у середовище майже мононаціональної, без врахування 300-тисячної ромської меншини, розвинутої, з економічної точки зору, країни [2, с.60]. На відміну від сусідньої Словаччини, ЧР не сформувала казус гібридного режиму і, за оцінкою міжнародних організацій, вже на початок 2010-х років могла

бути віднесена до числа консолідованих демократій [7]. Адже у цій країні були проведені у демократичний спосіб декілька виборчих кампаній нижньої палати парламенту, конкуруючі політичні табори визнали перехід влади, відсутніми були позасистемні великі партії.

Нормативні рамки місцевого самоврядування у ЧР були визначені ще восени 1990 року – у період її перебування у складі Чехословаччини – базовим законом про громади (організацію громад). Цим актом було визначено, що громада є юридичною особою, яка володіє та розпоряджається власністю, має власні джерела фінансових доходів, повноваження, які реалізує під свою відповідальність, тобто є публічною корпорацією громадян. Законом було передбачено, що його положення поширюються на існуючі громади, а також на ті, що будуть створені пізніше, визначено критерії виділення міст, статутних міст, повноваження яких були ширшими аніж в решти громад [11].

Ці положення були змістовно відображені у Конституції ЧР, яка була схвалена Чеською Народною Радою 16 грудня 1992 року. У Статті 8 її Загальних положень було надано гарантії самоврядування територіальних одиниць, а у частині VII, яка стосується виключно місцевого самоврядування, вказано, що територія держави поділяється на самоврядні одиниці, якими є територіальні громади (з 1 січня 2000 року такого статусу набули і регіони). Таким чином, чеські місцеві спільноти як самоврядні одиниці мають високий рівень автономії від держави, хоча є, водночас, ланками загальної системи публічного управління.

У ЧР конституційним шляхом визначено функціонування лише одного органу самоврядування – місцевої ради (чес. *obecní zastupitelstvo*), – що володіє усіма повноваженнями щодо спрямування розвитку громади, окрім тих, які у законодавчому порядку є переданими органами влади вищого територіального рівня. Однак, вже у згаданому базовому законі 1990 року органи самоврядування визнано також президію місцевої ради (чес. *obecní rada*) як виконавчий орган, який складається з депутатів

(не більше третини його складу) і є йому підконтрольним, мера (чес. *starosta*, у статутних містах та м. Празі – чес. *primátor*), який обирається складом місцевої ради (у випадку статутних міст – магістратом), місцевий уряд (чес. *obecní úrad*), до складу якого входять мер, його заступник(и), секретар уряду (у випадку створення такої посади). Уряд, окрім реалізації рішень місцевої ради та її президії, відповідає за виконання повноважень переданих державою. Як видно, класичною демократичною легітимністю володіють лише ради, позаяк вони є єдиними органами управління, що обираються громадянами спільноти.

Запровадження у ЧР з 1 січня 2000 року регіонів (чес. *kraj*) як вищого територіального рівня самоврядування та, одночасно, ліквідація повітів мало наслідком перерозподіл повноважень у системі публічного управління між новоствореними одиницями та громадами. Ця реформа привела до схвалення у квітні 2000 року нового базового закону про громади, що приймався одночасно із законодавством про повноваження регіонів. До основних завдань місцевих спільнот було віднесено розвиток території та задоволення потреб громадян, при одночасному дотриманні державних інтересів. Окрім того, було визнано право громад, чисельність населення яких перевищує 3 тис. осіб, претендувати на отримання статусу міста, оновлено вимоги до статутних міст, територія яких може ділитися на частини з власними органами самоврядування.

Автономія територіальних громад від держави, окрім конституційних положень, гарантується даним законом, який передбачає обов'язковість консультацій державних та регіональних органів влади з громадами щодо прийняття рішень, що стосуються місцевого самоврядування. Окрім того, визначено, що до компетенції громади належать усі питання, які не належать до компетенції країв чи держави і, одночасно, вирішення яких відповідає інтересам громадян. Держава може делегувати поновження громадам лише шляхом прийняття відповідного законодавства і надання ресурсного забезпечення: зменшується ри-

зик, що центр передасть самоврядуванню увесь тягар надання громадських послуг.

Для ЧР, подібно до СР, є притаманним найвищий у регіоні показник територіальної фрагментації, тобто існування високої частки малих громад – таких, що нараховують незначну кількість населення. Як і в більшості сусідніх держав, ліберальний закон про муніципальний устрій, прийнятий у 1990 році, дозволив розподіл громади на нові спільноти, у випадку прийняття позитивного рішення під час місцевого референдуму у тій частині спільноти, населення якої вирішилося відділитися. Як правило, нові громади виникали шляхом відокремлення від амальгамованих одиниць, які були об'єднані упродовж 1960-1980-х років, коли в Чехословаччині здійснювалася політика адміністративного укрупнення. Вчені пояснюють, що однією з причин «хвилі муніципалізації», окрім локалізму, ейфорії, яка панувала в суспільстві після подій «оксаоксамитової революції», був також раціональний розрахунок отримати від держави бюджетні дотації на розбудову інфраструктури нових громад, що було практикою притаманною соціалістичній системі. Можна також стверджувати, що у ЧР відбувся, насамперед, процес реконструкції традиційних поселень, які сформувалися, здебільшого, ще у XVII столітті, і їх подальша публічно-правова автономізація, тобто чеське суспільство виявилось таким, що є схильним наслідувати у побудові нових інститутів традиційні схеми, які видавалися демократичними і ефективними.

Позаяк економічний розвиток малих громад і, зокрема, надання навіть мінімального набору послуг його громадянам ускладнювався через нестачу ресурсів на їх території, то вже в першій половині 1990-х років у ЧР розпочався пошук нормативних та економічних інструментів для припинення процесу фрагментації, а в ідеалі – об'єднання малих громад у більш потужні територіальні спільноти. Для уникнення подальшого подрібнення громад було запроваджено критерій мінімальної чисельності населення, а саме 1 тис. осіб. Водночас, були сформовані пра-

вові рамки для амальгамації громад: вона могла відбутися після прийняття позитивного рішення радами усіх громад, які виявили бажання об'єднати території, консультацій з органами державної влади, та відсутності намірів у громадян оскаржувати це рішення на референдумі.

Однак, відсутність ефекту від юридичної можливості злиття громад привело до розробки у 2005 році різних варіантів їх м'якого об'єднання, зокрема можливості формування на добровільних засадах співтовариства громад – юридичної особи, що виникає на основі укладення угоди між окремими спільнотами, з метою захисту їх спільних інтересів. Для стимулювання формування співтовариств їм надавалися державні дотації, переваги в отримання ресурсів ЄС. Також, відповідно до оновленого у 2000 році Закону про громади, було визначено, що великі спільноти могли уповноважуватися щодо надання державних послуг населенню цієї та сусідніх спільнот, звичайно, з одночасним переданням бюджетних ресурсів. Станом на 2010 рік у країні була сформована мережа із 204 громад третього рівня, де діяли уповноважені уряди з розширеними повноваженнями, які почали надавати більшість послуг, що надавалися повітами. Більшість малих громад мали повноваження лише щодо організації виборів [8].

Досвід поставторитарних перетворень у Словаччині є своєрідним, у порівнянні із сусідніми державами, зокрема тими, що складають класичну Центральну Європу – ЧР, Польщею, Угорщиною. Після започаткування трансформацій, зокрема здобуття окремішньої державності на початку 1990-х років, країна почала перехід до режиму, ознаки якого не можна визначити як демократичні. Однак, наприкінці вже цього десятиліття СР зуміла наздогнати у сфері демократизації згадані вище суспільства, які на той час вважалися «ідеальними лабораторіями» перетворень, і, зокрема, зуміла інтегруватися до ЄС, одночасно, з іншими успішними постсоціалістичними реформаторами. Така зигзагоподібна траєкторія політичного розвитку мала вплив на фор-

ми інституціоналізації самоврядування, а її витoki, на наш погляд, слід шукати у специфіці протікання «оксамитової революції» у словацькій частині Чехословаччини, ще більш ранніх тенденціях історичного розвитку, політичному контексті постсоціалістичного періоду [1, с.137].

До 1990 року у Словаччині діяла притаманна для усіх соціалістичних країн система територіального управління за допомогою народних комітетів, які діяли на рівні громади, повіту та регіону, за ієрархією підпорядковувалися один одному. Однак, на відміну від Польщі, і подібно до ситуації в ЧР, словацька еліта у початковий період транзиту не мала сформованого бачення щодо оптимального розподілу політичної влади по вертикалі. Зауважимо також, що як вказує аналіз подій «оксамитової революції», у Чехословаччині перехід до демократії відбувся не на основі укладення пакту еліт, а на підставі колапсу старого режиму. Водночас, можна відзначити існування розбіжностей між чеським і словацьким варіантами трансформації вже навіть на її початковому етапі. Опозиційна «Громадськість проти насильства» (ГПН) у Словаччині, на відміну від чеського Громадянського Форуму, підтримувала зв'язки з представниками старої номенклатури і відчувала у 1990 році сильну конкуренцію під час виборів до парламенту з боку новоствореного Християнсько-демократичного руху, який сприймався багатьма громадянами як більш словацьке за духом політичне утворення. Також, на відміну від чеських опозиціонерів, представники ГПН навіть після перемоги на парламентських перегонах не бажали обіймати посади у виконавчій владі, пропонуючи їх колишнім комуністам. Через вплив політичної кон'юнктури та амбіції деяких політиків, зокрема В. Мечіара, навесні 1991 року відбувся розкол ГПН і була сформована нова політична сила – «Рух за демократичну Словаччину» (РЗДС), – яка стала середовищем об'єднання колишньої еліти, а також формування ідеології про специфічну словацьку траєкторію трансформації.

Вже у 1990-1992 роках, тобто у період дискусій про майбутнє ЧСФР, не лише стара партійна номенклатура, але й колишні опозиціонери вважали більш доцільною унітарну структуру побудови молодого словацької державності. Взагалі, у початковий період постсоціалістичних перетворень створення атрибутів національної держави розглядалося як пріоритетне завдання щодо інших напрямків реформування політичної системи, що пояснюється історичним досвідом чужоземного патерналізму, а, отже, побоюванням втратити суверенітет. Водночас, як зауважують науковці, у середовищі словаків сформувався комплекс нездатності приймати самостійні – від іноземних впливів – рішення, що мало наслідком неквапливість країни у проведенні трансформаційних перетворень [6, s.151]. У будь-якому випадку, це суспільство є взірцем дієвості теорії «стежки залежності» – історичного інституціоналізму.

Особливого характеру реформам публічного управління, включно децентралізації, в Словаччині, так само як і в ЧР, надавала та обставина, що упродовж трьох років (1990-1992 роки) зміни відбувалися в рамках єдиної державності, а з 1 січня 1993 року - використовуючи важелі національного суверенітету. Подібно до вже проаналізованих випадків, у Словаччині реальний процес інституціоналізації самоврядування розпочався після прийняття відповідного базового закону, що сталося у вересні 1990 року. Втім, у розрізі з паттернами сусідів, у цій країні упродовж двох наступних десятиліть було здійснено вісім спроб реформувати адміністративно-територіальний устрій країни і запровадити відмінні засади розподілу повноважень між державою та самоврядуванням, що вже гіпотетично вказує на складність децентралізаційної еволюції. Однак, закон про муніципальний устрій є чинним до цього часу, і тому можна стверджувати, що цей акт створив умови для демократичного розвитку, сформувавши органи влади, вільні від будь-якої монополії.

Відповідно до цього нормативного акту, було здійснено диверсифікацію публічного управління на сферу державного

управління та самовряду. Громада (слов, obec) була визначена як автономна адміністративно-територіальна одиниця, в межах якої об'єднані громадяни, що упродовж тривалого відрізка часу живуть на її території, тобто на відміну від ЧР та РП, вона була ідентифікована не із спільнотою жителів, а з територіальним поділом країни. Метою функціонування громади, яка є юридичною особою та одиницею економічної діяльності, було визначено піклування про розвиток території та інтереси населення.

Основними органами самоврядування громад є місцева рада (слов, obecné zastupitel'stvo) та мер (слов, starosta, у містах – слов, primátor), і обидва ці інститути формуються в результаті прямих виборів [12]. Подібно до ЧР, окрім старости, виконавчими органами громади є також президія ради (слов, obecní rada) і місцевий уряд (слов, obecní úřad). Після того як навесні 1991 частина державної власності була передана громадам, а Конституція СР у вересні 1992 року надала гарантії самоврядування, можна стверджувати, що нормативні рамки для розвитку місцевої демократії були сформовані, і це відбулося одночасно з ЧР.

Однак, починаючи з 1993 року, часу створення незалежної словацької держави, спрямування її політичного розвитку відхилилося від напрямку формування ліберальної демократії. Для СР у 1993-1998 роках було притаманним надання великих повноважень національним органам влади, що, з одного боку, зумовлювалося потребою забезпечити сталість новоствореної держави, а, з іншого, стилем правління прем'єр-міністра В. Мечіара, який, здебільшого, називають авторитарний, гібридний, що найбільше, як електоральну демократію.

На місцевому рівні згаданий вище період характеризувався спробами держави контролювати еволюцію локальної політики та функціонування самоврядування взагалі. У відносинах між двома центрами публічної влади сформувався так званий «новий клієнтельський режим», в рамках якого допомога громадам у формі дотацій та субсидій надавалася за критерієм політичної прихильності до РЗДС мерів та представників, кооптування

яких до членського складу відбувалося на засадах нетрадиційних домовленостей.

Причинами довголіття В. Мечіара на найбільш впливовій у політичній системі Словаччині посаді, електоральної підтримки його партії, окрім інших факторів, зокрема надії населення на патерналістську підтримку держави, латентний націоналізм словаків, можна назвати соціально-економічну диференціацію у рівнях розвитку великих міст і решти території. Погіршення рівня життя у середовищі словацького села стимулювало віру громадян у надання допомоги «всесильним Мечіаром з Братислави», що, на ментальному рівні, не сприяло поглибленню децентралізаційної реформи, започаткованої у 1990-1992 роках. Окрім того, частина політикуму вважала, що розподіл влади по горизонталі спричинить зростання конфліктів, зокрема між словацькою більшістю та етнічними меншинами, а також між різними структурами публічного управління. Водночас, гальмування децентралізації було стратегією В. Мечіара щодо консолідації влади та впливу очолюваної ним партії, яка після виборів 1994 року контролювала разом з партнерами по коаліції майже усі органи.

Зокрема, така тенденція мала прояв у регулюванні відносин між державою та громадами: відповідно до Конституції СР, подібно до РП і ЧР, громади, окрім власних повноважень, можуть виконувати делеговані державою, при умові передання відповідного фінансування (Стаття 5). Однак, прийнятим у 1996 році Законом про організацію місцевих державних адміністрацій було створено територіальні органи державної влади, яким були передані компетенції та ресурси, на які могли претендувати громади, обмеживши їх можливості [10].

Подальший процес децентралізації влади, включно передачі компетенцій місцевим громадам, були відновлений лише після парламентських виборів 1998 року, коли була сформована нова парламентська коаліція з п'яти опозиційних до уряду В. Мечіара політичних сил та сформовано уряд на чолі з М. Дзуріндою. У сфері територіального розподілу влади було декларовано по-

літику розширення безпосередньої демократії та децентралізації повноважень.

Новою родзинкою словацького варіанту нормативного оформлення місцевої демократії було широке громадське обговорення концептуальних документів – Стратегії реформи державного управління, Концепції децентралізації та модернізації державного управління, Проекту децентралізації державного управління 2003-2006 – в середовищі місцевих органів влади, асоціацій самоврядування, неурядових організацій, і, зокрема, незалежних мозкових центрів. Взагалі, неординарною рисою еволюції системи самоврядування в Словаччині була змагальність проектів його інституціоналізації: автором одного варіанту, як правило, було Міністерство внутрішніх справ, з іншого – об'єднання місцевого самоврядування, неурядові дослідницькі центри.

Однак, соціальна, зокрема, етнічна строкатість словацького суспільства і, відповідно, політикуму вплинула на подальший процес децентралізації управління. Деякими партіями правлячої коаліції за громадської підтримки Асоціації міст та сіл Словаччини у 2005 році було заблоковано проведення комунальної реформи, суть якої полягала у створенні осередків надання громадських послуг на адміністративно-територіальному рівні, вищому за громади, що би нагодувало приклад мікрорегіонів, сформованих в Угорщині. Серед причин негативного ставлення до ініціативи Уповноваженого уряду з питань реформи публічного управління було побоювання словацьких етнічних партій щодо формування сприятливих умов для зростання політичної ролі угорської меншини, зокрема на територіях її компактного проживання.

Як відомо, подібно до ЧР, у Словаччині після 1990 року, коли було прийнято Закон про муніципальний устрій, розпочався процес створення нових громад, і причини цього руху були подібними до чеських. У 1989 році у країні нараховувалося 2669 громад, у 1990 році – 2826, у 2001 році – 2883, у 2004 році – 2920

одиниць, тобто мала місце тенденція зростання кількості територіальних спільнот, хоча й не така радикальна як у ЧР. Станом на 2011 рік, в Словаччині нараховувалося 2891 громади, з них із статусом міста – 138 громади. Середня кількість жителів громад складала 1874, що є одним з найвищих показників територіальної фрагментації у Європі. Тоді ж 40,9 % громад нараховували менше 500 жителів, 67, 8 % – менше аніж 1 тисячу резидентів. Це сприяло формуванню сумніву серед еліти щодо можливості передачі повноважень держави обмеженим у ресурсах громадам: як правило, у малих спільнотах єдиним службовцем був мер [3, р.305, 311].

Таким чином, у ЧР станом на середину 2010-х років було завершено створення нормативних рамок, які забезпечували функціонування місцевого самоврядування, автономного у сфері власних повноважень від держави, та достатньо забезпеченого ресурсами для їх реалізації, однак практична реалізація цих ліберальних умов ускладнювалася проблемою малої чисельності населення у більшості громад.

З огляду на тривалий, у порівнянні з Польщею та ЧР, процес оформлення місцевого самоврядування та незавершеність муніципальної реформи у СР, що пояснюється охарактеризованим вище комплексом чинників, вважаємо, що буде слушним означити його як «суспільне визрівання». Словаччина, на відміну від інших країн класичної Центральної Європи, пройшла більш складну траєкторію децентралізації влади, формування самоврядування як середовища для розвитку демократії, однак на кінець 2010-х років ця інституційна сфера вже є усталеною.

Література:

1. Лендшел М.О. Вплив соціально-політичного середовища на формування інститутів місцевого самоврядування у Чеській та Словацькій республіках / Мирослава Олександрівна Лендшел // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2008. – № 1 (57). – С. 135–140.

2. Марадик Н. Перехід до демократії в Чеській Республіці : дис. ... канд. політ, наук : 23.00.02 / Наталія Василівна Марадик. – Львів, 2009. – 211 с.
3. Bercik P. Local Government in Slovakia / P. Bercik, J. Nemes, P. Kuklis // Decentralization: Experiments and Reforms ; ed. T.M. Horvath. – OSI–LGPSR1, 2000. – P. 297–342.
4. Civin J. Rámcová charakteristika československé tranzice 1989–1990 [Електронний ресурс] / Jan Civin // Středodoevropské politické studie. – 2004. – Issue 1. – Режим доступу: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=190>. – Назва з екрану.
5. Koch F. Lost in Transformation ? Urban Governance and Urban Development Processes in Post-Socialist Warsaw [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gsz.hu-berlin.de/dokumente/Paper_Florian_Koch_CAT_2007.pdf. – Назва з екрану.
6. Kopeček L. Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku / Lubomir Kopeček. – Brno : Centrum pro stadium demokracie a kultúry, 2006. – 347 s.
7. Nations in Transit 2009, Tables [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Tables-WEB.pdf>. – Назва з екрану.
8. Právní postavení a finanční situace obcí v České republice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvcr.cz/odbor/reforma/prilohal.pdf>. – Назва з екрану.
9. Ústavní zákon ze dne 18. července 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, a ústavní zákon č.143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se zkracuje volební období národních výboru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_firee.nsf/c12571cc00341dflc12566af007fla09/c12571cc00341dflc12566d400736eb9?OpenDocument. – Назва з екрану.
10. 222/1996 Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky zo 4. júla 1996 o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=13687&FileName=96-z222&Rocnik=1996>. . – Назва з екрану.

11. 367/1990 Sb. Zákon České národní rady ze dne 4. září 1990 o obcích (obecní zřízení) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexdata.cz/web/sb_free.nsf/c12571d20046a0b2c12566af007f1a09/c12571d20046a0b2c12566d400737553?OpenDocument. – Назва з екрану.
12. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady zo 6. septembra 1990 o obecnom zriadení [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zbierka.sk/Default.aspx?sid=15&PredpisID=10650&FileName=90-z369&Rocnik=1990&AspxAutoDetectCookieSupport=1>. – Назва з екрану.